

РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ: ПРОБЛЕМАТИКА РОЗВИТКУ

Досліджено проблематику розвитку фінансового ризик-менеджменту з акцентом на його особливостях в Україні. Головним аспектом дослідження є необхідність адекватності ризик-менеджменту сукупності наявних ризиків, які трансформуються та видозмінюються. Дослідження має дві складові: 1) проблематика розвитку структурних компонентів ризик-менеджменту, 2) проблематика розвитку ризик-менеджменту як цілісної системи.

У межах першої складової обґрунтовано, що в компоненті «ідентифікація ризику» проблематика концентрується навколо різних аспектів доларизації пасивів та активів банку. Структурна компонента «аналіз ризику» в поточний період включає проблематику методів аналізу онлайн-мікрокредитів. Також досліджено запровадження інтегральної міри ризику, формалізацію ставлення до ризику та розвиток інструментарію ризик-менеджменту.

Під час дослідження другої складової акцент зроблено на динаміку регулятивних впливів на системи ризик-менеджменту та взаємозв'язок цих систем із розвитком бізнесу. Показано доцільність поступового впровадження «проактивного» підходу до організації систем ризик-менеджменту як альтернативу класичного «реактивного» підходу.

Ключові слова: ризик-менеджмент, ідентифікація, аналіз та вимірювання ризику, ставлення до ризику, процес ризик-менеджменту.

JEL classification: G31, G21

Вступ та постановка проблеми. Ризик-менеджмент є важливою складовою систем прийняття рішень у фінансових інститутах. Теоретичний аспект значущості ризик-менеджменту розкривається його роллю у створенні вартості фінансового інституту. Наявність системи ризик-менеджменту дає змогу захистити інститут від великих збитків та зберегти вартість капіталу. У разі ефективного ризик-менеджменту та розвитку бізнесу вартість фінансового інституту зростає, що відповідає цілям акціонерів її максимізувати. Цей аспект ґрунтовно аналізується в працях [21; 15] та ін.

У практичному аспекті значущість ризик-менеджменту виявляє себе в тому, що система ризик-менеджменту, імплементована в бізнес-процеси фінансового інституту, дає змогу вибудувати ефективну модель прийнятого акціонерами співвідношення «ризик–доходність». Ключовим моментом тут є адекватність системи ризик-менеджменту до ризиків фінансового інституту. Річ у тім, що ризики фінансового інституту в динамічному середовищі суттєво змінюються, модифікуються та виникають нові. Неадекватність системи ризик-менеджменту може призводити до суттєвої втрати вартості фінансового інституту через неврахування ризиків, їх можливу некоректну оцінку та відсутність належних підходів до їх зниження та управління.

Одним із яскравих прикладів неадекватності систем ризик-менеджменту є банкрутство банків та інших фінансових інститутів у період світової фінансової кризи 2007–2009 рр. Ця криза була великою мірою обумовлена стрімким впровадженням нових фінансових інструментів – колатиризованих боргових зобов'язань (CDO). Неадекватність наявних на той час систем ризик-менеджменту виявила себе в недостатній ідентифікації ризиків CDO, некоректній оцінці притаманних CDO ризиків та недосконалому оперуванні з ними. Така ситуація обумовила вдосконалення вимог Базеля II вже у 2009 р. Зокрема, було здійснено перегляд першого основного принципу щодо формування вимог до капіталу банків [14].

Доходність колатиризованих боргових інструментів була прив'язана до доходності кредитних портфелів, які містили, головним чином, іпотечні кредити. Однак стандартна (як для боргових зобов'язань) рейтингова оцінка була недосконалою, тому що не враховувала повною мірою ризиковість кредитного портфеля, асоційованого з CDO. Як наслідок, системи ризик-менеджменту оперування з CDO ґрунтувалися на рейтингових оцінках, але ж ризики кредитних портфелів, до яких були прив'язані CDO, були обумовлені процедурами видачі іпотечних кредитів. Ці процедури за своєю природою були

внутрішньобанківськими та не могли бути адекватно оцінені в процесі рейтингування CDO, а отже, не були оцінені правильно і ризики CDO.

Основною проблемою, яку розглянуто в цій роботі, є проблема адекватності систем ризик-менеджменту в аспекті динамічного розвитку ризикового середовища, динамічній видозмінюваності ризиків та виникнення нових ризиків. Фокус аналізу такої проблематики сконцентровано на ризиках українського фінансового сектору, в якому домінують кредитні відносини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У книзі П. Бернстейна [10] достатньо глибоко представлена історія розвитку ризик-менеджменту. Автор показує розвиток ризик-менеджменту від часів Давньої Греції до сьогодення. Генезис ризик-менеджменту при цьому характеризується трансформацією уявлень про ризик, проблематикою вимірювання ризиків та особливо ставленням до ситуацій з ризиком. В аспекті нашого дослідження книга П. Бернстейна добре ілюструє те, як виявлення певної проблеми ризику породжує підходи до її розв'язання, роблячи систему оперування з ризиком більш адекватною. Ризик-менеджмент не є статичним, він є динамічним, його динаміку породжує саме проблематика ризику.

Автори книги [3] виокремлюють 5 періодів проблематики ризиків: 1) пророчий; 2) емпіричний; 3) філософський; 4) технологічний; 5) науковий. Кожний з етапів характеризувався специфічними методиками ризик-менеджменту. Зокрема, на думку авторів, першою розгорнутою системою ризик-менеджменту можна вважати давньокитайську «Книгу змін». На сьогодні ж актуальним є інтегроване управління ризиками компанії. Логіка книги показує, що адекватність системи ризик-менеджменту змінюється із зміною розуміння проблематики ризиків.

В аспекті розуміння ролі та значущості ризик-менеджменту для фінансових інститутів, передовсім банків, не можна обійти увагою книгу Г. Шроека [21]. Автор дає розгорнуте пояснення значущості ризик-менеджменту в контексті неокласичної теорії фінансів та в межах неінституціональної фінансової теорії. Практична компонента пропонованих автором підходів реалізується в аспекті економічного капіталу банків та концепції RAROC – фінансового показника, що характеризує доходність капіталу, скореговану на ризик.

Дуже ґрунтовно представлена проблематика сучасного сприйняття ризику в книзі Г. Гігеренцера [2]. Автор наводить та всебічно аналізує багато прикладів ризиків, з якими ми стикаємося

в сучасний період. Ризикову грамотність автор вважає невідокремною складовою у XXI ст.

Дуже великий вплив на проблематику ризику та тренди розвитку мала світова криза 2007–2009 рр.: багато аспектів ризику у фінансах було переосмислено та переглянуто. Так, у дослідженні [7] проаналізовано проблеми ризик-менеджменту, які виявила криза, наведено основні прогалини в його організації. Також після зазначеної кризи багато уваги приділяється такому поняттю, як «культура ризику», яка має бути імплементована в діяльність фінансових інститутів. Так, PwC підготувало огляд [19], який показує, як світові банки інвестували останнім часом у розвиток внутрішньої культури ризику. Цікавим у цьому напрямку є також дослідження [18].

Власне опису сучасних ризиків присвячено дослідження [8; 9], які ідентифікують проблематику, пов'язану з фінансовими ризиками в період 2016–2017 рр.

Основні результати дослідження. На нашу думку, у сучасній проблематиці ризик-менеджменту можна виокремити дві частини. Перша частина обумовлюється проблематикою, яка виникає від неадекватної, недостатньої реалізації певної структурної компоненти процесів ризик-менеджменту. Другою частиною є ті проблеми, які породжуються функціонуванням ризик-менеджменту як цілісної системи у фінансовому інституті. Тому логічним для аналізу досліджуваної проблеми є представлення структури процесу ризик-менеджменту.

Структура ризик-менеджменту на сьогодні має певну сформованість, яка стандартизована Міжнародною організацією стандартизації у 2009 р. (ISO 31000:2009 «Risk management – Principles and guidelines» [16]). Процес ризик-менеджменту, відповідно до міжнародних стандартів, включає такі складові [16, рис. 3]:

- 1) визначення ситуації з ризиком;
- 2) ідентифікація ризику;
- 3) аналіз ризику;
- 4) оцінка ризику;
- 5) вплив на ризик.

Такий підхід є доволі формалізованим та узагальненим, однак не відображає повною мірою економічної специфіки співвідношення між ризиком та доходом, яка лежить в основі максимізації вартості компанії. У цьому напрямку більш деталізовану структуру наводить Г. Шроек. Так, у [21] подано таку структуру процесу ризик-менеджменту:

- 1) визначення, ідентифікація та класифікація ризиків;

- 2) аналіз та квантифікація ризикових експозицій;
- 3) алокація капіталу між бізнес-напрямами у сумірності до прийнятого ризику;
- 4) рішення щодо прийняття нових трансакцій щодо співвідношення «ризик–доходність»;
- 5) застосування інструментарію ризик-менеджменту;
- 6) контроль ризику;
- 7) оцінка ефективності функціонування ризик-менеджменту відповідно до корпоративних цілей.

Така структуризація ризик-менеджменту є дуже ґрунтовною та комплексною, зокрема, процес прийняття рішень в умовах ризику в її межах розглядається в аспекті співвідношення «ризик–доходність». Єдине, на що варто звернути увагу, – це непередставлення повною мірою ставлення до ризику особи, яка приймає рішення, та імплементація цього ставлення в процедури прийняття рішень. Хоча безпосередня ідентифікація ставлення до ризику (схильність, несхильність, нейтральність) є прерогативою власників бізнесу, все ж таки формалізація та імплементація цього ставлення в бізнес-процеси, на нашу думку, є функцією ризик-менеджменту, тому що безпосередньо впливає на процеси прийняття рішень.

Звужуючи фокус уваги до банківського сегмента, можна виділити специфічні аспекти побудови процесів ризик-менеджменту, які, зокрема, окреслено в [11]. Насамперед варто відмітити диференціацію підходів до побудови ризик-менеджменту на процеси «top-down» та «bottom-up». Сутність процесу «top-down» полягає у встановленні профілю «ризик–доходність» на рівні всього банку. На цій основі здійснюється визначення ступеня ризику для окремих напрямів діяльності. В основі процесу ризик-менеджменту «bottom-up» лежить моніторинг та звітність щодо ризиків безпосередньо на нижніх ланках бізнес-процесів із подальшою агрегацією ризиків на рівень банку в цілому.

Важливим аспектом організації банківського ризик-менеджменту є методичні рекомендації Базельського комітету з банківського нагляду: Базель II та Базель III. Так, Базель II включає три головні опори: 1) вимоги щодо мінімального розміру власного капіталу; 2) перевірка з боку органів банківського нагляду; 3) прозорість та ринкова дисципліна. В аспекті ризик-менеджменту Базель II представляє систему оцінювання ринкового, кредитного та операційного ризику банків. Водночас організації цілісної системи ризик-менеджменту приділено не так багато

уваги. Базель III, головним чином, посилює вимоги до капіталу банків та запроваджує нові підходи щодо ліквідності.

Українська банківська система поступово рухається в напрямку реалізації Базельських угод, але банківська криза 2014–2015 рр. зумовила суттєве зменшення сукупного регулятивного капіталу банків – з 204,97 до 104,75 млн грн (див. [4]), що відтерміновує впровадження цих стандартів.

Один із поширених підходів до побудови системи ризик-менеджменту в банках полягає в тому, щоб мати дворівневу систему. Перший рівень включає виконання регулятивних вимог (у тому числі Базельських) щодо рівня ризиків. Другий рівень (більш широкий) являє собою власну систему ризик-менеджменту (яка включає перший рівень) та адекватність якої має визначальне значення для ведення бізнесу.

Для нашого дослідження ми приймемо як базову структуру процесу ризик-менеджменту в банках, зображену на рисунку.

Дослідимо проблематику ризик-менеджменту в українському банківському сегменті в межах наведеної схеми ризик-менеджменту (див. рис.).

На нашу думку, у блоці «Ідентифікація ризику» є доволі суттєва проблема в ідентифікації валютного ризику в кредитних відносинах. Проблема виявила себе досить суттєво два рази за

Рисунок. Концептуальна схема процесу ризик-менеджменту

останнє десятиріччя: в період кризи 2008 року та під час кризи 2014–2015 років. Перша криза обумовлювалась розвитком в Україні кредитних відносин, виражених у доларах. Банки мали значний обсяг кредитування в сегменті довгострокових кредитів (іпотека, автокредити тощо), представлених в іноземній валюті – передовсім у доларах. Оцінка валютного ризику при цьому зводилась банками до нуля, тому що зобов'язання, представлені в іноземній валюті, та девальвація гривні не мали впливати на відносини. Разом з тим падіння курсу гривні з 5 грн/дол. до 8 грн/дол. призвело до суттєвого збільшення заборгованості за такими кредитами. Річ у тім, що валютний ризик трансформувался в ризик неможливості обслуговувати кредитні зобов'язання позичальниками, які мали доходи в національній валюті. Ця проблема набула критичного значення у 2015 р., коли курс гривні впав до рівня 25 грн/дол. та вище. Рівень прострочення за валютними кредитами значно зріс, тому що сума регулярних платежів для багатьох позичальників перевищувала їхній щомісячний дохід. За оцінкою автора на основі даних Міжнародного бюро кредитних історій¹ (МБКІ), процент валютних іпотечних кредитів із простроченням став більш ніж 30 %.

Друга криза, пов'язана з неадекватною ідентифікацією валютного ризику, виявила себе у 2014–2015 рр. Високий рівень доларизації банківських депозитів в Україні у 2013 р. – 36,8 % [1] активно трансформувался в гривневі кредити. Економічною основою цього була велика різниця між кредитними ставками в гривні та ставками доларових депозитів. Це, по суті, сприяло можливості отримувати високий дохід за рахунок маржі. Однак валютний ризик не був повною мірою ідентифікований у цій ситуації. Довгострокова незмінюваність курсу, яка підтримувалася регулятивним впливом, формувала уявлення про стабільність курсу та його покриття високою маржею. Прояв валютного ризику через падіння курсу в три рази призвів до неможливості виконання зобов'язань багатьма банками. Зобов'язання, представлені в іноземній валюті, неможливо було виконати гривневими надходженнями за кредитами. Маржа не покривала прояв валютного ризику.

Наведені приклади свідчать про високий ризик кредитування в Україні в будь-якій валюті – і в гривні, і в іноземній валюті. Ідентифікація проявів цього ризику та його видозмінюваності має здійснюватися більш глибоко та адекватно.

Проблематика використання аналізу ризику включає в себе декілька складових. Першою є використання того чи іншого методу аналізу. Сукупність методів аналізу на сьогодні є доволі широкою: статистичний, аналоговий, експертний метод, метод чутливості, сценарний метод, метод статистичного моделювання тощо. Адекватність використання певного методу є дуже важливою складовою застосування аналізу. Ілюстрацією цього може бути використання статистичного аналізу для курсу валют у наведеному вище прикладі другої валютної кризи. Якщо для аналізу використовувати показники варіативності курсу валют у 2011–2013 рр., то можна було спостерігати малий рівень ризику. Те саме можна отримати в разі застосування трендових моделей курсу гривні до долара в той період. На їхній основі не можна було отримати прогноз щодо падіння курсу в три рази. Для адекватного аналізу доцільно було використати й інші види аналізу, зокрема експертний метод.

Іншою складовою проблеми застосування методів аналізу ризику є суттєве розширення баз даних, до яких можуть бути застосовані методи аналізу ризику. Зокрема, це добре виявляє себе при аналізі кредитного ризику. Так, в останні декілька років в Україні стрімко розвивається онлайн-кредитування в сегменті PDL (Payday loans) – коротких мікрокредитів. Цей сегмент сконцентрований, головним чином, у мікрофінансових компаніях (МФК), тому що банки, по-перше, обмежені видавати такі кредити в регулятивному плані, а по-друге, для банків цей сегмент не є таким прибутковим, як для МФК. Відмінною рисою цього сегмента є дуже значний обсяг інформації, який міститься в інтернет-запиті [17]. Аналіз цих даних щодо включення їх в оцінку ризику неповернення кредиту є дуже значущим та породжує необхідність здійснювати їх статистичний аналіз у межах скорингового підходу оцінювання кредитного ризику. Узагальнюючи, можна констатувати важливість розширення використання методів аналізу даних через формування Big Data та розвиток інформаційних технологій. На цій основі аналіз ризику буде більш глибоким та адекватним.

Проблематика вимірювання ризиків проявляє себе у двох аспектах. Першим аспектом є можливість нових підходів до вимірювання ризиків на основі нових баз даних та інформаційних технологій. Другим аспектом є стандартна проблематика вимірювання інтегрального ризику для фінансового інституту, яка відображає певним чином агрегацію окремих ризиків. Беручи

¹ <https://credithistory.com.ua>

як приклад кредитну діяльність як найпоширенішу сферу діяльності банків в Україні, можна зауважити суттєвий розвиток процедур оцінки ризику на основі інформаційних технологій та використання Big Data. На сьогодні банки мають можливість миттєво отримати інформацію з бюро кредитних історій, на підставі чого виміряти поведінковий кредитний ризик; використовувати оцінку ризику шахрайства, зокрема, на основі систем розпізнавання даних, видобутих із фотопортретів позичальників, та багато іншого. Системи вимірювання при цьому потребують нових підходів, зокрема, через необхідність трансформації зазначеної інформації в певну міру ризику. Конструкції таких мір є одними з актуальних завдань.

Проблематику інтегральної міри ризику добре висвітлено в літературі [20; 3]. Різні ризики фінансового інституту можуть мати різні процедури вимірювання. Як результат, вимірювання інтегрального ризику всього фінансового інституту може виявитися складним завданням через неузгодженість процедур вимірювання окремих ризиків. На прикладі банку (якщо дотримуватися Базельського підходу до класифікації ризиків) кредитний, ринковий та операційний ризики вимірюються різними мірами ризику. Наприклад, кредитний – процентом прострочених кредитів (Bad Rate), ринковий ризик – мірою Value-at-Risk, операційний ризик – частотою виникнення та потенційними збитками. З одного боку, міра ризику повинна адекватно відбивати специфіку кожного ризику, а з другого – інтеграція специфічних чинів вимірюваних ризиків являє собою проблему, до якої додається формалізація взаємозв'язку прояву ризику та взаємозалежності цих мір. Поєднання специфічності вимірювання окремих ризиків та необхідності вимірювання інтегрального ризику фінансового інституту є одною з фундаментальних проблем. Зокрема, вона дуже значущо проявляє себе в підході ERM (нижче).

Суб'єктивна компонента є невідокремною складовою ризик-менеджменту, яка виявляє себе через ставлення до ризику (схильність, несхильність, нейтральність). Врахування цього аспекту є надзвичайно важливим і водночас досить важким для формалізації та імплементації в правила та процедури ризик-менеджменту. У ризик-менеджменті українських фінансових інститутів до «класичної» проблематики додається відсутність досвіду у формалізації ставлення до ризику (фінансовий сектор розвивається дещо більше ніж 20 років). На це нашаровується досить часта реалізація кризових явищ, низький рівень

капіталізації банків та рівень достатку домогосподарств. Добре відомо, що ставлення до ризику відрізняється на різних рівнях багатства, що знаходить вияв в українській практиці. Зокрема, рівень ризику банків з українським капіталом значно більший, ніж з іноземним капіталом, через обмеженість рекапіталізації. Ілюстрацією цього є те, що в результаті кризи 2014–2015 рр. переважна кількість банків, які пішли з ринку, була з українським капіталом. Окрім іншого, подібне вказує на те, що перенесення формалізації ставлення до ризику в країнах із більшим рівнем достатку може бути неадекватним для ринків із низьким рівнем достатку. Однією з ілюстрацій цього є той факт, що після кризи 2008 року кредитування в Україні зосереджено в сегменті малих за розміром кредитів без застави, який є більш ризиковим. Подібне безпосередньо передбачає більшу схильність до ризику в кредитора.

Прийняття рішень в умовах ризику включає декілька складових, основними серед яких є інструментарій зниження ризику та логіка його використання. У світовій практиці арсенал інструментарію достатньо розвинутий (диверсифікація, розподіл ризику, внутрішнє і зовнішнє страхування, інструменти хеджування різних типів ризиків, зменшення асиметрії інформації тощо). В українській фінансовій системі практика використання підходів до зниження ризику є обмеженою через порівняно невеликий час функціонування фінансового ринку. Варто зупинитися на проблематиці розвитку інструментарію зниження ризику. Цей розвиток, на нашу думку, відрізняється на кредитному ринку та на ринку цінних паперів. На кредитному ринку поступово впроваджуються інструменти зниження ризику, що добре ілюструє розвиток бюро кредитних історій, які суттєво знижують асиметрію інформації на кредитному ринку. На українському кредитному ринку бюро кредитних історій практично повністю охопили сегмент споживчих кредитів, але досить мало охоплені сегмент кредитів юридичним особам. Таким чином, на ринку споживчих кредитів застосування цього інструменту зниження асиметрії інформації є адекватним, а на ринку кредитів для бізнесу – поки що ні.

На українському фондовому ринку практично будь-який інструмент ризик-менеджменту не є розвинутим. Диверсифікація не розвинена через малу кількість ліквідних акцій на ринку – Індекс ПФТС включає невелику кількість акцій. Повноцінне застосування підходу Г. Марковіца в повному обсязі є поки що неможливим у такій

ситуації. Також важливим аспектом є відсутність на українському ринку безризикового активу (на розвинених ринках ним є державні цінні папери), що не дає змоги використовувати теорему про інвестування у два фонди. Нерозвиненим залишається на українському ринку сегмент похідних фінансових інструментів. Також бракує інструментів для зниження інфляційного ризику, наприклад, індексованих на інфляцію державних облігацій. Цей факт, зокрема, призводить до того, що недержавні пенсійні фонди не можуть застрахувати себе від інфляційного ризику. При довгостроковій інвестиційній стратегії, яку мають НПФ, це не дає можливості сформувати портфель із заданим рівнем ризику.

Розглянемо проблематику ризик-менеджменту, обумовлену функціонуванням ризик-менеджменту як цілісної системи фінансового інституту. Насамперед слід зазначити, що системи ризик-менеджменту фінансових інститутів, передовсім банків, перебувають в Україні під впливами регулятивного характеру. Такі зміни можуть, з одного боку, збільшувати значущість систем ризик-менеджменту, сприяти її розвитку та вдосконаленню. З іншого боку, такі зміни можуть породжувати ризики для самих таких систем. Наприклад, Національний банк України на основі аналізу кредитних портфелів банків у 2014–2015 рр. дійшов висновку, що банки часто переоцінювали спроможність позичальників повертати кредити і зволікали з визнанням активів проблемними. У зв'язку з цим НБУ затвердив «Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» [5], яке введено в дію з січня 2017 р. Положення передбачає застосування низки спеціальних підходів у системі ризик-менеджменту (економетричні скорингові моделі для оцінки ризику юридичних осіб, портфельна оцінка активів та інші). На нашу думку, підходи, представлені в цьому Положенні, мають регулятивним чином сприяти вдосконаленню та розвитку систем кредитного ризик-менеджменту в українських банках.

Утім, наміри НБУ створити обов'язковий до використання банками кредитний реєстр з інформацією про позичальників породжує низку запитань про його економічну логіку. Так, в Україні на основі Закону «Про організацію формування та обігу кредитних історій» функціонують приватні бюро кредитних історій. Ринок бюро в Україні є конкурентним, що дає змогу запропонувати нові продукти для завдань кредитного ризик-менеджменту (різні види верифікації позичальників, скорингові рішення тощо),

внаслідок чого системи кредитного ризик-менеджменту вибудували логіку роботи з кредитними бюро в умовах конкурентного ринку. Планами щодо створення кредитного реєстру НБУ формує умови для функціонування державної установи, яка (окрім функцій нагляду) забезпечуватиме банки інформацією про кредитні історії. Це впливатиме на функціонування систем кредитного ризик-менеджменту. Річ у тім, що в умовах конкурентного ринку бюро пропонували різні спеціальні продукти для розв'язання завдань ризик-менеджменту банків, то кредитний реєстр навряд чи розроблятиме такі продукти.

Цікавою та певним чином фундаментальною є проблема взаємозв'язку системи ризик-менеджменту фінансової установи та розвитку бізнесу. Зазвичай ризик-менеджмент добре володіє інформацією про категорії клієнтів, які мають низький ризик. Наприклад, кредитний ризик-менеджмент банку має уявлення про профіль позичальників із низьким рівнем ризику. Використовуючи цю інформацію, можна здійснювати таргетовану маркетингову пропозицію кредитних продуктів саме цій групі, тобто розвивати лідогенерацію позичальників на основі їхнього рівня ризику. Цей підхід є дуже актуальним для українських банків, тому що на сьогодні вони мають величезні бази даних позичальників. Їх аналіз щодо ризикованості може бути дуже ефективним для розвитку бізнесу. Фундаментальність цієї проблеми полягає в тому, що представлений підхід певним чином протирічить принципу незалежності системи ризик-менеджменту. Дослідження цієї проблеми є вельми актуальним.

Підсумовуючи розгляд проблематики ризик-менеджменту, варто зазначити один із підходів, що активно розвивається останнє десятиріччя. Цей підхід отримав назву ERM (Enterprise Risk Management) та являє собою цілісний, інтегрований ризик-менеджмент на рівні всього підприємства, всього фінансового інституту (наприклад, [12; 13]). Підхід ERM має декілька концептуальних відмінностей. Першою відмінністю є ідея аналізувати, оцінювати ризики на рівні всієї компанії, фінансового інституту в цілому. Кожний ризик розглядається як реалізація ризикового середовища, в якому функціонує об'єкт ризику. Такий підхід є певною протилежністю класичного підходу до ризик-менеджменту, за якого ризики розглядаються за напрямками діяльності та потім інтегруються. Друга ідея цього підходу полягає в «проактивному» підході до організації ризик-менеджменту, на відміну від класичної «реактивної»

організації. Концептуальною відмінністю проактивного підходу є ідентифікація та аналіз ризиків до їх реалізації, на основі прогностичних підходів. У той час як реактивний менеджмент більше зосереджений на імплементації в рішення досвіду, набутого на основі аналізу та оцінки реалізованих ризиків. На нашу думку, проактивний підхід має підвищену актуальність через стрімкий розвиток інформаційних технологій та урізноманітнення фінансових продуктів, тому що ці елементи породжують ризики, які не були представлені раніше. Водночас проблематика цього підходу пов'язана з практичною реалізацією його концептуальних положень.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Система ризик-менеджменту є важливим елементом функціонування фінансових інститутів, вона значною мірою забезпечує збереження вартості інституту, а в поєднанні з розвитком бізнесу – її створення. Утім, виконання ризик-менеджментом функцій суттєво залежить від адекватності його можливостей оперувати з ризиками, з яким зіштовхується

фінансовий інститут. Однією з проблем при цьому є те, що в сучасний період ризики суттєво змінюються під впливом розвитку інформаційних технологій та фінансових продуктів. Тому адекватність організації системи ризик-менеджменту є важливим завданням як у теоретичному, так і в практичному контекстах. В аспекті адекватності в статті окреслено проблематику ризик-менеджменту як у межах структурних складових, так і в цілому. Представлення проблематики дає змогу вибудовувати організацію та функціонування систем ризик-менеджменту в більшій адекватності до сучасного спектру ризиків, з якими зіштовхуються фінансові інститути.

Перспективними підходами щодо розвитку систем ризик-менеджменту у фінансових інститутах є використання на практиці систем ідентифікації проблематики в кожній структурній компоненті ризик-менеджменту, поступова розбудова інтегральних цілісних підходів до оперування з ризиками та впровадження проактивних підходів до аналізу та оцінки ризиків.

Список літератури

1. Ганусик Ю. Б. Доларизація економіки України та її вплив на інфляційні процеси / Ю. Б. Ганусик // Вісник АМСУ. Серія: Економіка. – 2014. – № 1 (51). – С. 29–39.
2. Гигеренцер Г. Понимать риски. Как выбирать правильный курс / Герд Гигеренцер. – Москва : КоЛибри, Азбука-Аттикус, 2015. – 352 с.
3. Камінський А. Б. Моделювання фінансових ризиків : монографія / А. Б. Камінський. – Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – 304 с.
4. Науменкова С. В. Базель I, II, III: розвиток підходів для зміцнення регуляторної основи / С. В. Науменкова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2015. – № 12 (177). – С. 39–48.
5. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : затверджене Постановою Правління Національного банку України від 30.06.2016 № 351 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/document/download?docId=33378802>. – Назва з екрана.
6. Риск-менеджмент : учебник / под ред. И. Юргенса. – Москва : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2003. – 512 с.
7. After the storm: A new era for risk management in financial services [Electronic resource]. – The Economist Intelligence Unit Limited, 2009. – Mode of access: <http://graphics.eiu.com/marketing/pdf/after%20the%20storm.pdf>. – Title from the screen.
8. Allianz Risk Barometer, 2016 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.agcs.allianz.com/insights/white-papers-and-case-studies/allianz-risk-barometer-2016>. – Title from the screen.
9. Allianz Risk Barometer, 2017 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.agcs.allianz.com/insights/white-papers-and-case-studies/allianz-risk-barometer-2017>. – Title from the screen.
10. Bernstein P. Against the gods: The Remarkable story of risk / P. Bernstein. – Wiley & Sons, Inc., 1998. – 383 p.
11. Bessis A. Risk Management in Banking / A. Bessis. – Wiley & Sons, Inc., 2015. – 376 p.
12. Chapman R. Tools and techniques of enterprise risk management / R. Chapman. – Wiley & Sons, Inc., 2006. – 466 p.
13. Cormican K. Integrated Enterprise Risk Management: From Process to Best Practice / K. Cormican // Modern Economy. – 2014. – No. 5. – P. 401–413.
14. Enhancements to the Basel II framework / Bank for International Settlements. – Basel, Switzerland : Press & Communications, 2009.
15. Froot K. Risk management, capital budgeting, and capital structure policy for financial institutions: an integrated approach / K. Froot, J. Stein // The Journal of Financial Economics. – 1998. – No. 47. – P. 55–82.
16. ISO 31000:2009, Risk management – Principles and guidelines, 2009.
17. Kaminskyi A. B. Characteristic singularities of risk management in the microcrediting segment / A. B. Kaminskyi // Scientific Papers NaUKMA. Economics. – 2016. – Vol. 1, no. 1. – P. 80–85.
18. Power M. Risk Culture in Financial Organisations. Research Report [Electronic resource] / M. Power, S. Ashby, T. Palermo. – 2013. – Mode of access: <http://www.lse.ac.uk/accounting/CARR/pdf/Final-Risk-Culture-Report.pdf>. – Title from the screen.
19. Risk Culture [Electronic resource]. – PricewaterhouseCoopers LLP, 2016. – Mode of access: <https://www.pwc.com/ca/en/risk/publications/pwc-risk-culture-2016-06-en.pdf>. – Title from the screen.
20. Risk Measures for the 21st Century / Ed. G. Szego. – Wiley & Sons, Inc., 2004. – 491 p.
21. Schroeck G. Risk Management and Value Creation in Financial Institutions / G. Schroeck. – Wiley & Sons, Inc., 2002. – 354 p.

References

- Hanusyk, Iu. B. (2014). Dolaryzatsiia ekonomiky Ukrainy ta yii vplyv na inflatsiini protsesy [Dollarization of the Ukrainian economy and its impact on inflationary processes]. *Visnyk AMSU. Seriia "Ekonomika"*, 1 (51), 29–39.
- Gigerntser, G. (2015). *Ponimat riski. Kak vybirat pravilnyi kurs [Understand risks. How to choose right course]*. Moscow: KoLibri, Azbuka-Attikus.
- Kaminskyi, A. B. (2006). *Modeliuvannia finansovykh ryzkyv [Modelling of the financial risks]*. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr "Kyivskiy universytet".
- Naumenkova, S. (2015). Basel I, II, III: The Development of Approaches for Strengthening of Prudential Framework. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, 12 (177), 39–48.
- Postanova pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy "Polozhennia pro vyznachennia bankamy ukrainy rozmiru kredytnoho ryzkyku za aktyvnymy bankivskymy operatsiiami [Resolution of the National Bank of Ukraine "Regulation on the definition of banks in Ukraine credit risk from active banking operations"]". (2016). Retrieved from <https://bank.gov.ua/document/download?docId=33378802>.
- Iurgens, I. (2003). *Risk-menedzhment: uchebnyk [Risk management: handbook]*. Moscow: Izdatel'sko-torgovaia korporatsiia "Dashkov i K".
- After the storm: A new era for risk management in financial services*. (2009). The Economist Intelligence Unit Limited. Retrieved from <http://graphics.eiu.com/marketing/pdf/after%20the%20storm.pdf>.
- Allianz Risk Barometer. (2016). Retrieved from <http://www.agcs.allianz.com/insights/white-papers-and-case-studies/allianz-risk-barometer-2016>.
- Allianz Risk Barometer. (2017). Retrieved from <http://www.agcs.allianz.com/insights/white-papers-and-case-studies/allianz-risk-barometer-2017>.
- Bernstein, P. (1998). *Against the gods: The Remarkable story of risk*. Wiley & Sons, Inc.
- Bessis, A. (2015). *Risk Management in Banking, 4th Edition*. Wiley & Sons, Inc.
- Chapman, R. (2006). *Tools and techniques of enterprise risk management*. Wiley & Sons, Inc.
- Cormican, K. (2014). Integrated Enterprise Risk Management: From Process to Best Practice. *Modern Economy*, 5, 401–413.
- Enhancements to the Basel II framework*. (2009). Basel, Switzerland: Press & Communications.
- Froot, K. A., & Stein, J. C. (1998). Risk management, capital budgeting, and capital structure policy for financial institutions: an integrated approach. *The Journal of Financial Economics*, 47, 55–82.
- ISO 31000:2009, Risk management – Principles and guidelines*. (2009).
- Kaminskyi, A. (2016). Characteristic singularities of risk management in the microcrediting segment. *Scientific Papers NaUKMA. Economics*, 1 (1), 80–85.
- Power, M., Ashby, S., & Palermo, T. (2013). *Risk Culture in Financial Organisations. Research Report*. Retrieved from <http://www.lse.ac.uk/accounting/CARR/pdf/Final-Risk-Culture-Report.pdf>.
- Risk Culture*. (2016). PricewaterhouseCoopers LLP. Retrieved from <https://www.pwc.com/ca/en/risk/publications/pwc-risk-culture-2016-06-en.pdf>.
- Szego, G. (2004). *Risk Measures for the 21st Century*. Wiley & Sons, Inc.
- Schroeck, G. (2002). *Risk Management and Value Creation in Financial Institutions*. Wiley & Sons, Inc.

A. Kaminskyi

RISK MANAGEMENT: RECENT DEVELOPMENTS AND ISSUES

The paper considers the issues of recent developments of financial risk management with the emphasis on its characteristic features in Ukraine. The main aspect of the research is the need for adequate risk management of the set of existing risks which are transformed and modified. The study is structured in two parts. The first component includes the identification and analysis of problems in structural components of risk management. The second part involves the issues of risk management as a whole system.

At the frameworks of the first part it was grounded that the range of problems in the "Identification of risk" component is focused at different aspects of dollarization of bank's liabilities and assets. The structural component "Analysis of risk" includes in the current period and the range of problems which refer to the methods of analysis of on-line microcredits. Establishing of integral measure of risk, formalizing risk tolerance, and development of risk management tools are also investigated.

The focus of the second part is concentrated on the dynamics of regulative impacts on the risk management systems and interconnection between these systems and business development. It shows the reasonability of graduality of introducing a "proactive" approach for organization of risk management systems. This is considered as an alternative for the classic "reactive" approach.

Keywords: risk management, identification, analysis and measurement of risk, risk attitude, process of risk management.

Матеріал надійшов 27.04.2017